
La producció d'un argenter barceloní a través del seu llibre de comptabilitat: Miquel Bofill (1450-1460)

ISABEL DE LA FUENTE

L'orfebreria i l'argenteria medievals s'han estudiat tradicionalment a partir d'una divisió apriorística entre les obres de caire religiós i les de caire civil. S'estableix, així, una dicotomia entre obra sacra i profana que s'ha mantingut inalterable fins als nostres dies i que pretén diferenciar clarament la producció derivada de les necessitats del culte litúrgic de la realitzada amb una funció merament ornamental¹. Tot i que és indubtable que hi havia unes tècniques i materials comuns, cal remarcar que la importància de l'objecte litúrgic estava vinculada a l'excepcionalitat de la seva elaboració i, per tant, no és pot comparar amb la producció destinada a satisfer la demanda de béns de luxe de la societat medieval. En efecte, endemés dels nuclis cortesans, hi havia un segment de la població, configurat fonamentalment per mercaders i menestrals benestants, que constituïa el principal consumidor dels objectes d'or i argent venuts en les ciutats. Certament, el gran nombre d'argenteres actius a Barcelona durant els segles XIV i XV s'havia de nodrir d'una clientela més àmplia de la que l'àmbit eclesiàstic o reial podien aportar, la qual els garantia la seva supervivència econòmica².

El valor dels materials i la seva possibilitat de reconvertir-los, bé en líquid, bé en el metall noble original ha motivat que només hagi arribat fins als nostres dies una minsa part d'aquesta extensa producció. Tot i això, és possible reconstruir l'aparença física de molts d'aquests objectes gràcies a les descripcions conservades en la documentació coetània³.

---

¹ Un dels primers autors en plantejar-la fou Ch. Davillier, el qual pot considerar-se, a més, el peoner en l'estudi de les arts de l'objecte i, concretament, de l'orfebreria civil a la Península Ibèrica, DAVILLIER, CH.: *Recherches sur l'orfèvrerie en Espagne au moyen âge et à la Renaissance. Documents inédits tirés des archives espagnoles*, Paris, 1879.

² El progressiu augment de mestres argenteres que treballaren dins la ciutat i els termes de Barcelona constata l'àmplia demanda d'aquests sectors de la societat urbana. Així, els argenteres passaren dels aproximadament cent-quaranta del segle XIV fins als prop de quatre-cents documentats per al segle XV. Cfr. DALMASES, N. de: *Orfebreria Catalana medieval: 1300-1500. (Aproximació a l'estudi)*, 2 vol., Barcelona, 1992.

³ Així ho demostrà Agustí Duran i Sanpere, qui a través de la informació dels llibres de joies de la Taula de Canvi de Barcelona conservats a l'arxiu històric d'aquesta ciutat, reconstruí les joies i els objectes preciosos que hi foren venuts durant el segle XVI. Cfr. DURAN I SANPERE, A.: «Les joies i els joiers», in *Barcelona i la seva història*, 3 v., Barcelona, 1973, vol. II, p. 410-421.

La relació entre l'objecte i les fonts documentals és una qüestió indiscutible i determinant a l'hora d'aprofundir en l'estudi de l'argenteria medieval. La prolífica documentació de l'Arxiu Històric de la Ciutat i de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona permeten sobradament assolir aquest objectiu. No obstant, en accedir als fons inèdits de l'antic Armari-arxiu de l'Ofici i Confraria de St. Eloi dels Argenters de Barcelona i, concretament, en trobar-hi el llibre de comptes de Miquel Bofill, un argenter barceloní de mitjan segle XV, se'ns presentà la possibilitat d'oferir una nova perspectiva de l'argenteria civil baixmedieval⁴.

En efecte, el llibre de Miquel Bofill recull la major part de la producció generada per l'obrador d'aquest argenter barceloní entre 1450 i 1459, any de la seva mort. Per tant, la informació que s'hi desprèn permet reproduir fidelment l'activitat d'un obrador d'argenteria des d'una vessant privada i fora dels paràmetres oficials que proporcionen altres tipus de fonts. D'aquí la vàlua d'aquest llibre de comptes, ja que ens dóna a conèixer les característiques tècniques i formals de les obres que constituïen el gruix de la producció dels argenters a la Barcelona de mitjan segle XV. Així, a partir de les al·lusions a tècniques i a utilatge hem pogut aprofundir en el procés de confecció de les peces que s'hi detallen, i a través de les referències a la venda d'objectes preciosos que s'hi relacionen hem pogut realitzar una primerenca classificació tipològica de l'argenteria civil baixmedieval.

La complexitat de l'anàlisi d'un llibre de comptabilitat, tanmateix, rau sobretot en la seva gran heterogeneïtat, ja que no recull un sol aspecte de l'activitat comercial del particular o l'empresa que el generà, sinó que reflecteix una multiplicitat de factors propis de l'estructura socioeconòmica on es trobava immers⁵. En aquest sentit, cal remarcar que els apunts comptables de Miquel Bofill eren un sistema de control personal que primava el valor econòmic dels materials per sobre de les característiques externes de l'obra produïda, de manera que únicament enregistrava aquells objectes que restaven pendents de pagament o lliurament. Així, Miquel Bofill tenia molta cura en anotar el pes, les quantitats de material utilitzades, el preu i el pagament del client, en canvi relegava a un segon terme o bé obviava la descripció de l'obra realitzada. Per aquest motiu, ha estat necessari cercar els elements decoratius dels objectes en altres fonts coetànies, com ara

---

⁴ La documentació de l'Armari-arxiu de l'Ofici i Confraria de St. Eloi dels Argenters de Barcelona, actualment de propietat privada, està conformada per més de dos-cents pergamins i una cinquantena de volums derivats en la seva major part de l'activitat gremial, a excepció del llibre de comptes de Miquel Bofill. Sobre les característiques i la història d'aquest armari, vegeu GONZÁLEZ i SUGRANYES, M.: *Contribució a la història dels antics gremis dels Arts i Oficis de la ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1915, p. 225-226; i la nostra tesi de llicenciatura, inèdita: *La producció d'un argenter barceloní a través del seu llibre de comptabilitat: Miquel Bofill (1450-1460)*, dirigida per la Dra. Núria de Dalmasas i defensada l'11 d'octubre de 1995 a la Universitat de Barcelona, p. 25-28.

⁵ El llibre de Miquel Bofill constitueix el nucli temàtic de la nostra tesi de llicenciatura: *La producció...*, la publicació de la qual s'ha portat a terme entre el present treball i l'article «El proveïment d'un argenter barceloní a mitjan segle XV», in *Estudis històrics i documents del Arxiu de Protocols*, 15, 1997, p. 93-125.

inventaris, encants i compra-vendes de joies entre privats a fi de complementar les dades proporcionades pel volum de Miquel Bofill⁶.

D'altra banda, encara que la major part de les peces hi consten perquè van ser encarregades a d'altres mestres argenters que col·laboraven amb Miquel Bofill, no hem abordat les qüestions relacionades amb l'organització del treball ni amb l'estructura corporativa de l'ofici dels argenters de Barcelona. En aquest cas, ens hem centrat solament en les dades de les peces i no en el sistema de remuneració dels treballs que es feia bé a través d'un salari, bé mitjançant els préstecs i el pagament de deutes pendents. L'interès d'aquestes anotacions rau en la possibilitat de conèixer els termes que regulaven les relacions laborals dins un obrador d'argenteria, els quals no consten habitualment en els contractes notarials i, per tant, requereixen un tractament particular i diferenciat⁷.

LES TÈNIQUES

Una de les característiques primordials del treball dels metalls és la recuperació de totes les partícules que hagin quedat adherides a les eines i als materials utilitzats en la seva elaboració a través de la tècnica de la fosa. En efecte, la necessitat de fondre els metalls preciosos és inherent a la pròpia execució de l'objecte, ja que cal reduir la substància metàl·lica a l'estat líquid abans de sotmetre-la a qualsevol altre procés tècnic. El mètode seguit, com la major part de les tècniques artesanals, es mantingué sense gaires modificacions fins a la renovació mecànica introduïda per la Revolució Industrial. Per aquest motiu, les indicacions proporcionades pels tractats sobre les arts metàl·liques anteriors al segle XVIII són perfectament aplicables al treball dels metalls preciosos durant el període medieval⁸. Així ens ho corroboren els llibres de la seca de Barcelona, els quals descriuen el procés de la fosa, previ a la confecció de les monedes, de manera quasi idèntica en les successives seqüències cronològiques conservades, des del 1285 fins al 1465⁹.

---

⁶ Sobre l'important nombre de compra-vendes d'objectes preciosos enregistrat en aquest període, vegeu el nostre article: «La revenda d'objectes d'argent a la Barcelona baix-medieval», in *Acta historica et archaeologica Mediaevalia*, 18, 1997, p. 377-396.

⁷ Per il·lustrar el potencial d'aquestes anotacions exposem un dels múltiples exemples que es poden reconstruir a partir del volum de l'argenter. Així, el 16 d'abril de 1452, Miquel Bofill lliurà a l'argenter Galceran Marquet 10 unces d'argent per elaborar una vera creu, bona i daurada, la qual havia de pesar 14 unces i per a la qual establí un preu de 7 lliures i 10 sous per marc treballat. Poc després, Galceran Marquet li entregà la creu amb un pes de 14 unces i 11 argens, motiu pel qual cobrà de Miquel Bofill 13 lliures, 15 sous i 4 diners. Finalment, el 30 d'octubre, Miquel Bofill anotà el deute de Francesc Bofill, de la parròquia de Sta. Creu d'Ordal, de 18 lliures, 12 sous i 9 diners corresponent al preu d'una vera creu daurada que pesà 14 unces i 11 argens, a raó de 10 lliures el marc.

⁸ Cal destacar el tractat del monjo Teòfil *De diversis artibus*, escrit a la primera meitat del segle XII, i el de Benvenuto Cellini *Trattati de oreficeria*, del segle XVI.

⁹ Ens hem basat en la informació proporcionada pels documents transcrits per BOTET I SISÓ, J.: *Les monedes catalanes*, 3 vol., Barcelona, 1909, vol. III, p. 271 i 425-437; i en un text inèdit, conservat igualment entre els llibres de la seca de l'any 1465 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Mestre Racional, 1992, full solt).

En primer lloc, es pesaven cadascun dels metalls de l'aliatge en la proporció exacte a la lliga requerida. Seguidament es dipositaven dins un gresol, normalment construït de terra refractària a fi de resistir les altes temperatures, el qual es col·locava a l'interior de la fornall on prèviament s'havia condicionat un pòsit amb cendres i terra. Aquesta preparació impedia el contacte directe amb el foc i permetia absorbir el líquid que podia vessar-se en l'operació. D'aquí procedia una part de l'argent de cendrada, és a dir, aquell que resultava de liquar novament els materials que havien tingut un contacte directe amb els metalls i entre els quals també comptava aquell que quedava adherit a l'interior dels gresols. El foc, encès amb carbó i llenya, era constantment avivat a través de diverses manxes, connectades directament a la fornall mitjançant la tovera¹⁰, de forma que mantenien la temperatura necessària per a la dissolució dels elements. Un cop aconseguit l'estat líquid, es retirava el gresol amb unes tenalles de gran llargària que, dissenyades expressament per facilitar l'acció, abraçaven el contorn del recipient a fi d'evitar-ne el trencament¹¹. Finalment, es procedia a dipositar la solució resultant dins una pedra riellera o d'un motlle amb la forma desitjada, on es deixava refredar i quallar novament¹².

Els inventaris dels obradors confirmen que els argenters disposaven dels estris que acabem d'esmentar. Així, en el de Simó Martorell, de l'any 1412, s'hi relacionen diverses balances, 500 gresols per fondre argent, 120 gresols de terra, 4 gresols grans de terra també per fondre argent, una caldera trencada per tenir foc a l'obrador, diversos motllos de ferro i de plom i 3 rielleres grans de ferro¹³. En el d'Antoni Brussard, del 1439¹⁴, apareixen 27 gresols, diverses manxes de la fornall, una manxa de soldar, unes tenalles agudes, una caixa on hi havia terra de motllar¹⁵, un càntir de terra amb cendrada¹⁶ i una pedra de toc llargueta¹⁷. I en el testament de Pere Estalric, del 1465, s'esmenten unes manxes grans, 3 rielleres de buidar argent, diversos motllos i balances de diferents mides i pesos¹⁸.

El gran nombre de gresols, a més de reflectir l'activitat de cadascun dels obradors, addueix a les característiques de la seva preparació, la qual requeria temps i

---

¹⁰ Obertura i conducte tubular per on passa l'aire de la manxa a la fornall. Cfr. ALCOVER, A.-MOLL, F.: *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, 1977, vol. X, p. 408.

¹¹ CELLINI, B.: *Tratados de orfebrería, escultura, dibujo y arquitectura*, Madrid, 1989, p. 120-121.

¹² Era acostumat que els motllos, fets de ferro o plom, s'untessin prèviament amb oli d'oliva a fi d'impedir l'adherència del metall durant el procés de solidificació, *Ibid.*, p. 120-121.

¹³ DALMASES, N. de: *Orfebrería...*, vol. II, p. 242.

¹⁴ AHCB, Notarial, I-7: *Inventari i encant dels béns d'Antoni Brussard, argenter, ciutadà de Barcelona*, 31 d'agost - 15 de setembre de 1439.

¹⁵ Segons les característiques de la peça, era necessari emprar una barreja de terra líquida i cendres en el procés de refredat del motllo, la qual era aplicada a cops de martell, per evitar que sobresortís el líquid metàl·lic. Cfr. CELLINI, B.: *Tratados...*, p. 121.

¹⁶ Aquesta cendra s'emprava tant per a la preparació de la fornall, a la qual ens hem referit en descriure el procés, com en el refredament dels motllos, *Ibid.*, p. 121.

¹⁷ La pedra de toc és un jaspi negre que no pot ser atacat pels àcids i que serveix per assajar la llei dels metalls, ALCOVER, A.-MOLL, F.: *Diccionari...*, vol. VIII, p. 363.

¹⁸ En el testament únicament s'esmenten les eines que l'argenter llegà al seu aprenent Joanet Giner, fill de Pere Giner, fuster i nebot seu, DALMASES, N. de: *Orfebrería...*, vol. II, p. 297-298.

previsió, ja que era efectuada tradicionalment pels mateixos argenters. En efecte, els gresols, anomenats també copel·les, eren normalment de terra refractària, coneguda com a terra de vidrier, però també es feien amb altres materials com banyes d'animals i òssos de vedella i de sípia, igualment aptes per poder resistir les altes temperatures de la fosa¹⁹. Tots aquests components eren triturats i barrejats amb una mescla d'aigua i calç viva a fi d'obtenir una pasta que era premsada a cops de martell dins uns motllos de bronze i llautó. Era important, doncs, que estiguessin sempre a punt per a les tasques de l'obrador, bé per fondre, bé per soldar els elements, motiu pel qual es consideraven de major qualitat els que ja havien estat fets servir que els de nova confecció²⁰.

Quant als mètodes i l'utilatge emprats per Miquel Bofill, tenen una importància cabdal les dades proporcionades per l'inventari i l'encant de l'argenter Antoni Brussard, realitzat l'any 1439. En aquest, Miquel Bofill adquirí, entre d'altres, una manxa i un joc de motllos que indiquen l'existència d'una forn al seu obrador²¹. D'altra banda, el fet que acceptés com a penyores d'un préstec, realitzat a l'argenter Nadal Omar, un tas i un cofret de motllos referma la vàlua que aquests estris tenien per a ell²².

Tot i que la fosa permetia obtenir l'estructura bàsica de l'objecte, calia afegir-hi altres elements, complementaris o decoratius, que s'unien a la base a través de la soldadura i del reblat. La primera aconseguia la junta aplicant petites quantitats d'argent en estat líquid que en permetien l'adherència per pressió, procediment que se seguia en el moment d'unir diversos elements d'un mateix objecte, com ara el bol de les copes al seu respectiu eix i peu. El segon fixava els elements ajustant les diferents planxes metàl·liques amb uns claus de doble cabota, anomenats reblons i específicament dissenyats per a aquesta acció. Aquest és el sistema emprat per Miquel Bofill en la confecció de les corretges, ja que al·ludeix als reblons necessaris per clavar la sivella i els platoms damunt del pegat²³. La seva pràctica es confirma novament en l'encant dels béns de l'argenter Antoni Brussard,

---

¹⁹ La utilització d'òssos de sípia era, curiosament, una particularitat dels mestres barcelonins, GOU i VERNET, A.: *La joieria i l'orfebreria barcelonines (1600-1850)*, 5 vol., tesi doctoral inèdita dirigida pel Dr. Santiago Acolea i Gil, Universitat de Barcelona, juny 1986, vol. I, p. 173. Això justificaria la presència en l'inventari de l'argenter Antoni Brussard, de l'any 1439, de dos penjolls d'òssos de sípia, els quals havien de servir, sens dubte, per a la confecció dels gresols, AHCB, Notarial, I-7, f. 2r.

²⁰ Aquest és el consell que donen tractadistes com ARPHE, J. de: *Quilador de la plata, oro y piedras*. Edició facsímil de l'original de 1572, València, 1985, p. 9-10. A causa de la seva fragilitat, tanmateix, aquests gresols s'anaren substituint paulatinament pels de ferro colat. Cfr. CELLINI, B.: *Tratados...*, p. 122.

²¹ A més de les eines a les quals anirem fent referència paral·lelament a la descripció de les respectives tècniques, Miquel Bofill hi comprà una post anomenada parament, una banca rodona de tres peus i una aluda o davantal blanc, elements característics de l'ofici de l'argenter, vegeu *supra* notes 13 i 18.

²² Llibre de Miquel Bofill, f. 13v.

²³ *Ibid.*, f. 15v-16r.

on Miquel Bofill hi adquirí dos parells de tisores, dos martells de reblar i un suatge petit de corretges, aquest darrer, utilitzat com a suport metàl·lic per efectuar el clavat de les corretges²⁴.

La maleabilitat de l'argent permet modificar l'aparença exterior de l'objecte aplicant els procediments tradicionals de la forja, el retallat i la incisió. De la forja en deriva el repussat, procediment més delicat i que Miquel Bofill utilitzava en la decoració de les peces, especialment de les bolles i els gallons característics de les tasses i altres objectes de la vaixel·la com els salers, els plats o els peus de les copes. Aquest procediment consistia en martellejar l'interior o l'exterior de la planxa metàl·lica sobre un tas de plenar que, amb la forma requerida, anava configurant-ne el volum²⁵. Per portar-lo a terme era imprescindible disposar d'un cep i d'una enclusa, així com de diversos martells, tenalles i tisores de diferents grandàries amb els quals, es colpejava, subjectava i retallava l'objecte. En l'encant d'Antoni Brussard, Miquel Bofill també hi comprà un cep –piló de fusta per a col·locar l'enclusa–, un martell de mitja mà, un martell i un tas de forjar²⁶. Pel que fa a l'enclusa, en coneixem les característiques gràcies a les dades proporcionades pels contractes de lloguer que Miquel Bofill va establir pel seu ús, l'any 1454, amb el veler Guillem Carrosser i, el 1455, amb el ferrer Joan Morros²⁷. Es tractava d'una enclusa de ferro, quasi nova, amb un pes de prop tres quintars, que tenia marcat en un dels seus costats el senyal de Salomó envoltat d'un quadrat d'estels, dibuix que s'inclou en el document del 1455.

El modelatge exterior de l'objecte, tanmateix, s'obtenia a través del cisellat i del llimat. Ambdues operacions es basen en el rebaixat de la superfície mitjançant la incisió o la fricció de les rugositats supèrflues, bé perfilant-ne els contorns, bé d'acord amb un dibuix determinat. Durant el llimat s'empraven normalment unes tenalles especials que permetien realitzar l'operació amb major comoditat i uniformitat, exemplars que igualment Miquel Bofill adquirí en l'encant d'Antoni Brussard, concretament, dos parells²⁸.

Respecte dels cisells necessaris per a la decoració exterior dels objectes, les nombroses al·lusions a la «talla de gàbia» de les tasses produïdes per Miquel Bofill ens ha portat vers la hipòtesi que aquesta es referís a un tipus concret de cisellat.

---

²⁴ Vegeu *supra* nota 13.

²⁵ El tas és una peça de ferro, semblant a una bigòrnia petita, amb la superfície plana, còncava, convexa o d'altra forma, que serveix com a motllo per a donar forma a objectes metàl·lics picant amb el martell damunt d'aquests col·locats sobre la dita peça, ALCOVER, A.- MOLL, F.: *Diccionari...*, vol. X, p. 166. Aquesta tècnica se'n ilustra a la pintura de Nicolaus Deutch Manuel: *St. Eloi al seu taller* (v. 1484), conservada al *Kunstmuseum* de Berna, la qual representa el sant patró picant amb el martell una copa sobre un tas de plenar per donar-li la forma requerida.

²⁶ Vegeu *supra* nota 13.

²⁷ AHPB, Vicenç Bofill: *Sexti decimi manualis comunis*, 20 agost 1453 - 29 gener 1456, f. 46r i f. 72v-73r, respectivament.

²⁸ Vegeu *supra* nota 13.

En efecte, el fet que els inventaris dels argenters coetanis esmentin la gàbia com un útil de ferro hàbil per tenir damunt la taula o sobre el terra podria referir-se a un mecanisme, amb la forma exterior d'una gàbia, que permetia efectuar les incisions de manera uniforme al voltant de l'objecte, el qual quedava decorat amb tota una sèrie de ratlles verticals i equidistants al seu voltant. D'altra banda, l'esment a la «talla de gàbia nau» o bé a la forma de «gàbia de nau» que acompanya la descripció de les tasses d'aquest període també podria referir-se a la semblança que la seva decoració tenia amb la caixa que se situava en el punt més alt de certes embarcacions com a lloc d'observació i vigilància dels mariners²⁹. Certament, la seva estructura, arrodonida i envoltada de barrots, emularia l'aparença de les tasses i els ànaps que rebien el seu nom, tot i que no hem trobat cap notícia que aclareixi les característiques concretes d'aquesta tècnica.

Finalment, en el procés d'acabat de l'objecte hi havia dues opcions possibles: el brunyiment, que suposava lluir la superfície, deixant-la blanca, i el sobredaurament. En tots dos casos, però, era imprescindible polir prèviament la superfície de l'objecte a fi d'obtenir la màxima lluentor i permetre així una major fixació de la tintura, que era abocada mitjançant una mesura especial anomenada canadal³⁰.

Durant el segle XV, s'imposà el costum de sobredaurar i aplicar una coloració vermella a les obres d'argent i verda a les realitzades en or. En efecte, tot i que Miquel Bofill deixà alguns dels seus objectes blancs, observem que el sobredaurament apareix pràcticament en la totalitat de la seva producció. Així, alguns dels treballs sol·licitats més sovint pels seus comitents requerien solament reparar la coloració de les peces, que s'havia perdut a causa de l'ús continuat. És el cas d'1 lliura i 2 sous que cobrà a en Gitart, sastre, en concepte de l'or i les mans del daurament d'una copeta³¹; els 6 sous rebuts de Jaume Riera, teixidor de drap de llana, per daurar una tassa³²; i els 11 sous abonats per Joan de Bellafila, mercader, en concepte del daurament d'unes manilles³³. A més, l'11 de setembre de 1459, Jaume Serra, draper i ciutadà de Barcelona, reconegué haver rebut d'Eulàlia, vídua de Miquel Bofill, un cap, una sivella i tres platons d'argent que aquest havia deixat a l'argenter per daurar-los³⁴.

La gran demanda d'aquests tipus de reparacions del sobredaurament dels objectes potencià l'intrusisme d'altres oficis vinculats al treball dels metalls,

²⁹ ALCOVER, A.- MOLL, F.: *Diccionari...*, vol. VI, p. 114.

³⁰ CELLINI, B.: *Tratados...*, p. 140.

³¹ Llibre de Miquel Bofill, f. 29v.

³² *Ibid.*, f. 45v.

³³ *Ibid.*, f. 49v.

³⁴ AHPB, Honorat ça Conamina: *Manual de cartas de pago de diferentes testamentarias, 1457-1473. Èpoques de marmessoria de l'heretat de Miquel Bofill, argenter, ciutadà de Barcelona*, f. 40v. Per a l'or del daurat, Miquel Bofill emprava bàsicament monedes estrangeres. Així, per exemple, lliurà 22 ducats d'or a l'argenter Pere Montiró, col·laborador seu, per daurar sis plats que formaven part de la vaixel·la elaborada per al monarca Joan II, segons encàrrec del Consell de Cent de l'any 1458. Llibre de Miquel Bofill, f. 163v.

especialment dels freners i els esperoners, els quals, a l'igual que succeí amb la fosa³⁵, cercaven la possibilitat d'augmentar els seus ingressos fàcilment. En aquest cas, la normativa oficial no restringia la seva intervenció, però els sotmetia a l'estricta control dels cònsols dels argenters, que havien de vetllar per la rigurositat del procés. En efecte, les ordinacions fan referència als materials que havien d'emprar-se en ambdós procediments, ja que, en cobrir-se la superfície de les obres, sovint es defraudava al consumidor, tant en la qualitat de l'argent com en la quantitat de l'or emprat en la tintura.

Els únics materials permesos per al sobredaurament dels objectes, doncs, eren l'or i l'argentviu, prohibint-se explícitament el sofre, excepte en les obres que no calien marcar, perquè se'l considerava un potenciador del color que afavoria els fraus. En canvi, per a la coloració vermella que s'afegia posteriorment calia una mixtura de «salgema», caparrós cremat i «salmoniac»³⁶. En aquest sentit, cal destacar el fet que en el darrer full del volum de Miquel Bofill hi aparegui una recepta amb les quantitats exactes de cadascun d'aquests components —als que afegí la salpètra—, que, per una banda, corrobora la seva utilització per part de l'argenter i, per l'altra, respon a la necessitat de disposar de la fórmula a fi d'assegurar-se la qualitat dels resultats³⁷.

LES TIPOLOGIES

Els argenters medievals classificaren la seva producció en dues categories perfectament delimitades en el text de les ordinacions municipals que, des del 1307, regulava la seva activitat econòmica³⁸. En efecte, el text original, que es repeteix sense pràcticament modificacions en les successives ordinacions promulgades durant el segle XV³⁹, distingeix per a la producció d'argent entre l'obra grossa, és a dir, aquella que pel seu tamany era acostumada de marcar, formada pels elements de la vaixel·la —anaps, tasses, escudelles, plats, pitxers i culleres—, i l'obra menuda, constituïda pels guarniments d'espases, estoigs, dagues, coltells, cintes, corretges, cadenes i tatxes. Respecte a l'obra d'or, la vincula exclusivament a la realització dels grans i dels anells, la qual cosa remarca la pràctica inexistència del treball d'aquest metall preciós de manera individualitzada durant aquest període⁴⁰.

³⁵ Sobre aquesta qüestió, vegeu el nostre article: «El proveïment...», p. 117.

³⁶ GONZÁLEZ i SUGRANYES, M.: *Contribució...*, p. 357-361.

³⁷ «*Item llll parts qramat de qaparós, l part salmonials, miga part de salgma, la mixtat de miga part de salnostra, de la mixtat de la mixtat de miga part de salpètra*», Llibre de Miquel Bofill, f. 171v. La recepta coincideix pràcticament amb la utilitzada per CELLINI, B.: *Tratados...*, p.143.

³⁸ Barcelona, 10 de febrer de 1307. Armari-arxiu de l'Ofici i Confraria de St. Eloi dels Argenters de Barcelona, pergami (430 x 460 mm.), calaix de febrer. Aquesta és l'ordinació municipal més antiga de les conservades en aquest fons inèdit.

³⁹ GONZÁLEZ i SUGRANYES, M.: *Contribució...*, p. 350-369.

⁴⁰ No deixa de ser significatiu en aquest sentit que el volum de Miquel Bofill quasi no tingui referències a l'obra d'or, la qual es redueix exclusivament als grans i als anells. A més, encomanava l'elaboració d'aquestes obres a altres argenters, especialment a Joan Roca, aspecte que fa suposar l'especialització de Miquel Bofill en el treball de l'argent. Sobre els materials emprats a l'argenteria barcelonina a mitjan segle XV vegeu el nostre article: «El proveïment...», p. 102-103.

D'altra banda, el fet que les ordinacions no esmentin les obres de caire religiós confirma que aquestes tenien una demanda molt menor en relació a la dels objectes civils, aspecte que corrobora novament l'excepcionalitat de la seva confecció. En efecte, en analitzar la producció de Miquel Bofill comprovem que durant els deu anys que recull el seu llibre de comptes únicament hi enregistrà la realització de dos treballs de caràcter litúrgic: una vera creu d'argent daurada, que pesà 14 unces i 11 argenços, per a la parròquia de Sta. Creu d'Olorda⁴¹ i un retaule d'argent per a la parròquia de Palamós⁴².

Obra grossa

Dels elements que constituïen l'*obra grossa*, cal diferenciar entre els que tenien una àmplia demanda a tots els sectors econòmics de la societat medieval, com els anaps, les tasses, les copes i les culleres, i aquells que s'esmenten exclusivament en els inventaris dels mercaders i dels menestrals amb un major poder adquisitiu, com les setres, els salers, les escudelles i els greals. Aquesta distinció s'establí a partir de la quantitat d'argent emprada i, per tant, de la seva vàlua econòmica, la qual cosa es traduïa directament en una major profusió decorativa.

Anaps i tasses

Els anaps i les tasses eren objectes pràcticament idèntics, ja que tan sols es diferenciaven pel fet que les primeres no tenien peu i les segones en tenien un de petit. La similitud d'aquests objectes, tanmateix, va potenciar una progressiva assimilació d'ambdós termes, de manera que tant la documentació coetània com les anotacions de Miquel Bofill substitueixen la denominació d'anap per la de «tassa sense peu». Els uns i les altres eren els elements menys valuosos de la vaixela, juntament amb les copes i les culleres, atès que el seu pes era quasi sempre inferior a un marc d'argent —entorn les 7 unces—, i tenien un preu aproximat d'unes 7 lliures, raó que s'establí pel marc d'argent treballat⁴³.

En funció de la seva decoració es poden classificar en tres grups genèrics, els quals suposen un 95% de la producció que d'aquesta tipologia enregistrà el llibre de Miquel Bofill. El primer grup el configuren les tasses «talla de gàbia», a les que hem al·ludit en analitzar aquesta tècnica, les quals basaven la seva ornamentació en el cisellat de ratlles verticals i equidistants al voltant del tot el bol. El segon el componen les tasses «bollonades» o «bollades», és a dir, decorades amb

⁴¹ Llibre de Miquel Bofill, f. 43v-44r. Vegeu *supra* nota 6.

⁴² Així hi consta en un full solt situat entre els folis 151v i 152r del llibre de Miquel Bofill, en els quals anotà els comptes corresponents al cost d'un retaule elaborat per a la parròquia de Palamós, valorat en 47 florins d'or, dels quals havia rebut 26 florins i 6 sous, i li'n restaven per cobrar 20 florins i 5 sous, més 1 florí dels guardapolsos.

⁴³ Miquel Bofill utilitzava el sistema de Catalunya en el qual cada marc té 8 unces; l'unça, 4 quarts; el quart, 4 argenços; l'argens, 9 quirats; i el quirat, 4 grans, ALSINA, CI.; FELIU, G.; MARQUET, Ll.: *Sistemes de Pesos, Mides i Mesures als Països Catalans*, Barcelona, 1990, p. 84.

«bollons» o convexitats que es distribuïen, bé al voltant de tota la superfície del vas, bé només al sòl. A més, la major part dels exemples cercaven el contrast dels colors metàl·lics a través del sobredaurament de la totalitat o només d'algunes parts com el sòl o les vores del recipient⁴⁴. I el tercer i darrer, el formen les tasses llises i blanques, sense cap tipus de treball, on normalment s'hi col·locaven esmalts i títols, especialment en el sòl, com a únics complements decoratius. En efecte, els títols consistien en fragments d'advocacions religioses, especialment dels Psalms, que en gravar-se sobre els objectes els atorgaven un caràcter protector i màgic. Les frases podien consistir simplement en una única oració com l'*Ave Maria* o el *Ihesus* característics, però també apareixen lletanies més llargues com la de «*Ihesus filii David miserere mei*» o «*In Domibus confido et cum nomine Ihesus*», que trobem sovint en la documentació coetània⁴⁵.

D'altra banda, Miquel Bofill al·ludeix també a les tasses amb talla francesa, castellana i portuguesa, les quals es devia referir a les diferències locals de cadascun d'aquests centres obradors. No obstant, la manca de dades descriptives que justificarien els diversos qualificatius no permet conèixer les particularitats que les singularitzen.

Copes

Les copes eren tècnicament molt pròximes a les tasses i solament es diferenciaven per l'alçada del peu, molt més estilitzat a les primeres, motiu pel qual tenien un pes superior al de les tasses, entorn les 10 unces, i eren també més cares, amb un preu aproximat de 8 lliures, a raó de 7 lliures el marc treballat.

La major part de les copes anotades en el volum de Miquel Bofill eren exemplars destinats a un ús comú, és a dir, recipients per a beure líquids. A més, la seva decoració era força senzilla, ja que únicament s'esmenta l'ornamentació de l'eix, mitjançant gallons, o del peu, en l'anomenat «peu de rosa», descripció que s'escau a la forma lobulada pròpia d'aquest període⁴⁶. La decoració, finalment, es completava amb el sobredaurament de l'objecte en la seva totalitat o només en determinades parts per aconseguir el contrast metàl·lic característic.

Les copes, tanmateix, no tenien sempre una finalitat pràctica, sinó que també acomplien funcions ornamentals. En aquests casos gaudien d'una gran riquesa

---

⁴⁴ Com exemple d'aquest tipus de sobredaurament destaca el gobelet del tresor de Gaillon, conservat en el Museu de Cluny, el qual presenta únicament daurats els pètals de la flor central i les vores dels cercles concèntrics del recipient, MABILLE, G.; CATELLO, E.; BRUNNER, H.: «L'argenterie. France, Italie, Allemagne», in *Antiquités & Objects d'Art*, 8, 1990, p. 7 [p. 5-79].

⁴⁵ AHC, Consellers, Inventaris, C-XI-1: *Inventari dels béns de Rimbau de Corbera, cavaller*, 3 de desembre de 1453, f. 29v-30r; AHPB, Bernat Bastat: *Secundum manuale vendicionum*, 10 juny 1450-25 agost 1452, f. 11v i 36r-36v; i AHPB, Honorat ça Conamina: *Manual*, 31 octubre 1454- 28 gener 1455, f. 24r-24v.

⁴⁶ El fet que Miquel Bofill encarregués la confecció dels peus i les copes separatament als seus col·laboradors corrobora el procés tècnic en què el peu, obtingut a través d'un motllo amb la forma desitjada, era soldat al bol mitjançant l'eix.

decorativa, pròpia dels estaments socials amb un major poder adquisitiu i únicament equiparable a l'aplicada als calzes litúrgics del mateix període⁴⁷. Per això, tenien un pes i un preu considerablement més elevat que la resta, aspecte que es posa de manifest en els exemplars de copes amb tapadora que s'esmenten en el volum de Miquel Bofill, com ara l'adquirit pel mercader Joan de Bellafila, d'un pes de 2 marcs i un cost de 22 lliures, i les dues copes lliurades per l'argenter Joan Vilardell, d'un pes de 5 marcs, 5 unces i 1 quart⁴⁸.

El caràcter excepcional d'aquestes peces es mostra en el fet que servissin tant per premiar els serveis d'un alt dignatari com per obsequiar als guanyadors del joc anual de la ballesta, costum que s'ha conservat fins a l'actualitat en les competicions esportives. Així, per exemple, el 1448, el Consell de Cent encomanà a Miquel Bofill la confecció d'una copa d'argent cobertada, daurada, amb un esmalt de la ciutat al sòl i un pes de 3 marcs i 1 argenç, que fou lliurada a Ramon Gilibert, cavaller i uxer de la senyora reina, com a remuneració dels treballs realitzats per a la ciutat de Barcelona⁴⁹. I, el 1458, Antoni Bells, argenter, reconegué haver rebut del clavari de la ciutat de Barcelona 20 lliures, 14 sous i 4 diners per l'import d'una copa d'argent daurada de dins i de fora, amb un peu gallonat i un esmalt amb el senyal de la ciutat, i d'una tassa d'argent daurada, gallonada i també amb un esmalt del municipi al sòl, les quals van ser elaborades per encàrrec del Consell de Cent com a premi del joc de la ballesta⁵⁰.

Culleres

Les culleres eren els objectes que estaven sotmesos a una major fluctuació del cost de venda, puix aquest es fixava en funció de la seva complicació ornamental. La seva factura rebia un tractament diferenciat entre la part superior, que quasi

---

⁴⁷ En aquest sentit, cal indicar que els exemplars més ostentosos podien emprar l'or en substitució del característic argent daurat. És el cas de la copa d'or fi amb peu rodó i sobrecop o tapadora que va ser venuda per Ponç de Busquets, canonge de la Seu de Barcelona, a Joan de Barberà, cavaller, pel preu de 120 lliures de Barcelona. El contracte de compra-venda descriu una copa o gobell d'or d'un pes de 4 marcs, 5 unces i 3 quarts amb la següent decoració: el peu rodó estava esmaltat per la seva part exterior amb camper rogicler i la representació de set imatges de reines, realitzades en esmalt blau, que es distribuïen pel voltant de manera concèntrica. La tapadora estava també esmaltada a la part interior de rogicler, però decorada amb la imatge d'un rei, d'esmalt blau, el qual tenia un llibre a la mà dreta, un ceptre a l'esquerra i una lluna d'or als peus. En la part exterior de la tapadora, hi havia treballats vuit merlets de corona d'or amb vint-i-quatre botons d'or al voltant i quatre branques també d'or, sobre les quals hi havia un aglà esmaltat de blau amb pics blancs, AHPB, Antoni Vinyes: *Manuale secundum*, 19 de juny 1431 - 4 de desembre 1431, f.55r-v.

⁴⁸ Llibre de Miquel Bofill, f.42v i 85r, respectivament.

⁴⁹ CARRERAS i CANDI, F. - SCHUARTZ I LUNA, F.: *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del Consell Barceloní*, 28 vols., Barcelona, 1893, vol. II, p. 48 i 54.

⁵⁰ AHCB, Consell de Cent, Clavaria XI-71, f. 78v. Els objectes foren donats, el 18 de febrer de 1458, juntament amb quatre culleres d'argent daurat que tenien les cues entortolligades, cap de pinyes i sengles senyals de la ciutat picats a la pala de cadascuna; i dues ballestes d'acer cobertes de cuir vert i daurades, que portaven també els senyals de la ciutat, caixeres, bragueres de llautó i estrep i claus argentats, *Ibid.*, vol. II, p. 12.

sempre es deixava llisa, i els mànecs, on s'hi practicaven amb major o menor profusió decoracions vegetals i zoomòrfiques. Aquests són els repertoris descrits als inventaris coetanis, on s'esmenten culleres d'argent de cua llisa o entortolligada, caps d'aglà, flors i coloms escolpits en els mànecs. Així, per exemple, l'argenter Nadal Omar lliurà a Miquel Bofill vuit culleres d'argent amb els mànecs escolpits amb vuit testes, vint-i-quatre fulles i trenta-dues flors⁵¹.

Una altra possibilitat decorativa era la utilització de diferents materials com el coral, el cristall o el nacre amb l'argent blanc o sobredaurat. La combinatòria era múltiple i podia afegir fins i tot l'engast de perles o pedres precioses a fi d'augmentar la seva riquesa i vistositat cromàtiques. El llibre de Miquel Bofill descriu excepcionalment un d'aquests exemplars més rics: es tracta d'un conjunt de dotze culleres amb pales de nacre i mànecs de coral, totes guarnides d'argent daurat, realitzades per al mercader Bartomeu Treginer⁵².

Escudelles i greals

Escudelles, greals, plats i bacines formaven el primer grup de peces amb un major pes i importància dins els elements que configuraven la vaixel·la d'argent. Tots ells tenien unes característiques força semblants i es distingien únicament per les diverses fondàries i la presència o no de nanses als costats.

La documentació presenta una assimilació dels termes escudella i greal comparable a la que experimentaren les tasses i els ànaps, car els greals es diferenciaven de les escudelles solament per tenir una major fondària. Així, la denominació de greal s'anà substituïnt per la d'«escudella gresalada», és a dir, més fonda de l'habitual. D'altra part, les escudelles i els greals són descrits amb i sense «orelles», segons fos la funció que havien de desenvolupar, bé com a plats individuals, fet pel qual no requerien agafadors, bé com a recipients destinats al servei de la taula, amb una grandària major i les imprescindibles nanses. En aquest sentit, cal remarcar els paral·lelismes amb la ceràmica produïda durant el mateix període cronològic, especialment l'originària de la localitat de Manises, en el País Valencià. En efecte, les obres de terra realitzades amb reflexos daurats i elements vitrificats imitaven directament els models dels objectes preciosos, específicament els elements de la vaixel·la, que tenia en aquesta producció la seva vessant més modesta. Així, es copiaven les decoracions pròpies del treball d'argenteria com el gallonat, la filigrana i els bollons, juntament amb el repertori propi dels esmalts amb dibuixos vegetals, zoomòrfics i heràldics⁵³.

---

⁵¹ Llibre de Miquel Bofill, f. 44v-45r.

⁵² *Ibid.*, f. 98r.

⁵³ És el cas del plat i la gerra de Manises conservats en el Museu de les Arts Decoratives del Palau de Pedralbes de Barcelona, que per les seves característiques, amb un motiu central, són perfectament aplicables als exemples exposats, *Museo de Cerámica. Palacio de Pedralbes de Barcelona*, Bèlgica, 1993, números 23, 24 i 25 del catàleg.

Pel que fa a la seva decoració externa, existeix també un paral·lelisme amb la que s'aplicava a les tasses, és a dir, a partir del sobredaurament parcial de la superfície—l'interior o les vores—, per afavorir el contrast entre l'argent blanc i el daurat. Tot i això, no hem trobat cap exemple amb esmalts o títols, la qual cosa indica una aparença més austera que la d'aquelles.

Plats

Els plats també es dividien en dos grups: els que tenien un caràcter individual, amb un pes d'un pes de 10 unces la unitat, i els que eren emprats per al servei de la taula, com els plats de tallar, els quals requerien una amplitud suficient per a poder realitzar aquesta acció, d'un pes mitjà de 7 marcs. Pertanyien a aquesta darrera categoria els dos plats grans de tallar d'argent blanc que Miquel Bofill realitzà per al bisbe d'Elna, car tenien un pes global de 14 marcs, 3 unces i 3 quarts i un cost de 78 lliures, 2 sous i 6 diners⁵⁴.

Tampoc els plats rebien una ornamentació específica, per la qual cosa era habitual deixar-los completament blancs o bé aplicar-los el característic sobredaurament de la totalitat o d'algunes parts de la superfície.

Bacines

Les bacines eren molt similars als plats de tallar, encara que tenien una major profunditat i una utilitat diferent, puix s'empraven per abocar-hi l'aigua necessària per rentar les mans dels comensals. El seu pes estava entorn els 8 marcs d'argent, la qual cosa les convertia en un dels elements de més pes i, per tant, més cars de la vaixela. Per aquesta raó, endemés del sobredaurament, gaudien d'un important treball decoratiu, bé amb esmalts de motius zoomòrfics i heràldics, bé amb títols i gallons, que augmentaven considerablement el seu preu de mercat⁵⁵. Per exemple, Miquel Bofill realitzà per al bisbe d'Elna dues bacines grans amb el tas per a donar l'aigua a les mans i amb vores i peu de rosa, pintades i daurades amb l'esmalt de les armes episcopals, d'un pes de 16 marcs i 4 unces

---

⁵⁴ Llibre de Miquel Bofill, f. 152v. La descripció dels plats, tanmateix, apareix en les èpoques de marmessoria de Miquel Bofill, on el bisbe d'Elna reconeix haver rebut les peces encomandes a l'argenter de mans de la seva vídua, Eulàlia, AHPB, Honorat ça Conamina: *Manual de cartes de pago de diferentes testamentarias, 1457-1473. Àpoques de marmessoria de l'heretat de Miquel Bofill, argenter, ciutadà de Barcelona*, f.37v-38r.

⁵⁵ Entre els nombrosos exemples destaquem una bacina gran d'argent daurada de dins i de fora amb les armes del senyor rei d'Aragó esmaltades a les vores, d'un pes de 10 marcs i 5 unces, pes de Barcelona. AHPB, Antoni Vinyes: *Manuale secundum*, 19 de juny 1431 - 4 de desembre 1431, f. 71v; una bacina d'argent blanc marcada amb la marca de València, d'un pes de 8 marcs i 6 unces, decorada amb tres títols a la vora amb la inscripció: «Que no dizen» i tres arbres (AHPB, Antoni Vilanova: *Undecimum manuale*, 12 d'agost 1443 - 4 de març 1444, f. n22v); i una bacina d'argent daurada per les vores amb diversos fets i brots i amb un esmalt al mig on hi havia pintats dos papagais i a sobre d'ells un lleó, que pesava 7 marcs i 15 unces i mitja (AHPB, Antoni Vilanova: *Vicesimum sextum manuale*, 6 juliol 1451 - 16 novembre 1451, f. 78r-v).

i un cost de 127 lliures, 17 sous i 6 diners, a raó de 7 lliures i 15 sous el marc⁵⁶.

Pitxers, setres i salers

L'altre grup important de la vaixel·la el constituïen els pitxers, les setres i els salers, objectes que destacaven tant pel seu pes com pel treball decoratiu efectuat.

Els pitxers i les setres acomplien la funció de contenir i servir els líquids, diferenciant-se únicament per l'estilització de les seves formes, car els primers eren més allargassats i prims que els segons. El fet que Miquel Bofill només al·ludeixi a l'elaboració d'un pitxer ens indica la progressiva substitució d'aquest element en favor de les setres, aspecte que també s'aprecia en els inventaris coetanis, on només hem localitzat uns pocs exemplars entre els que hi destaquen els nombrosos brocs i la presència constant de tapadora⁵⁷.

El pes de les setres s'aproximava als 2 marcs d'argent i la seva decoració es basava únicament en els títols i el brunyiment o el sobredaurament característics⁵⁸. D'aquest tipus era la setra venuda per Miquel Bofill a Gispert Ballester, a través del corredor Rafael Pujol, pel preu d'11 lliures, 16 sous i 9 diners, a raó de 6 lliures el marc⁵⁹. I també la realitzada per al Prior de Catalunya, daurada i llisa, amb un pes de 2 marcs, 4 unces i 6 argenços i un preu de 16 lliures, 15 sous i 2 diners, a raó de 6 lliures i 10 sous el marc⁶⁰.

Els objectes més preuats de la vaixel·la, no obstant, eren els salers, aspecte que es posa de manifest per la seva major profusió decorativa en relació amb els altres elements. En aquest sentit, els exemples més excepcionals eren veritables escultures que tenien la finalitat de captar l'atenció dels comensals i que en la seva ornamentació imitaven els salers utilitzats per la cort i els estaments nobiliaris des de mitjan segle XIV⁶¹. En efecte, a més de posar de relleu la vàlua del seu con-

---

⁵⁶ Llibre de Miquel Bofill, f.152v; i pels detalls de la descripció, AHPB, Honorat ça Conamina: *Manual de cartas de pago de diferentes testamentarias, 1457-1473. Àpoques de marmessoria de l'heretat de Miquel Bofill, argenter, ciutadà de Barcelona*, f. 37v-38r.

⁵⁷ Per exemple, un pitxer d'argent amb peus baixos, daurats i amb coberta i tres brocs, en el cap dels quals hi havia broquets, d'un pes de 3 marcs, 1 unça i 3 quarts i un cost d'11 lliures, 17 sous i 10 diners, AHPB, Pere Bastat: *Secundum manuale vendicionum*, 10 de juny 1450 - 25 d'agost 1452, f. 4r.

⁵⁸ Una setra d'argent amb un títol al voltant, d'un pes de 2 marcs (AHPB, Antoni Vilanova: *Decimum manuale*, 5 de febrer 1443 - 12 d'agost 1443, f. 72v-73r); una setra d'argent amb un títol al voltant i una altra setra tota llisa (AHPB, Bartomeu Costa (major): *Sextum manuale*, 24 de novembre 1450 - 5 de maig 1452, f. 80v); i una setra d'argent amb títols que diuen «Ave Maria» (AHPB, Honorat ça Conamina: *Manual*, 31 d'octubre 1454 - 28 de gener 1455, f. 24r-24v).

⁵⁹ Llibre de Miquel Bofill, f. 2v.

⁶⁰ *Ibid.*, f. 64v-65r.

⁶¹ Sobre aquesta qüestió, vegeu MOLINA i CASTELLÀ, A.: «Els objectes d'argent de la taula de Pere III el Cerimoniós (1336-1387)», in *Institut d'Estudis Baleàrics. XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma, 1995, p. 661-662 [655-666].

tingut, els salers representaven l'ostentació i el luxe del parament de la taula per antonomàsia. Aquest és el motiu pel qual els salers, malgrat pesar aproximadament igual que una tassa —entorn les 6 unces—, tenien un preu molt més elevat, amb una raó mitjana de 8 lliures el marc treballat.

Pel que fa a la decoració, es basava en el predomini de les formes arrodonides, a través sobretot del gallonat i l'aplicació dels característics sobredaurament, esmalts i títols. Així, Miquel Bofill elaborà per al ciutadà Lluís Setanti dos salers, el primer d'argent blanc amb títols o cartells daurats, d'un pes de 7 unces i 11 argenços, valorat en 6 lliures, 18 sous i 5 diners, i el segon daurat, gallonat i picat, d'un pes de 7 unces i 7 argenços i un cost de 7 lliures, 7 sous i 6 diners⁶².

D'altra part, els salers acostumaven a realitzar-se en dues peces a fi de facilitar-ne l'ompliment, bé a través de l'encaix, bé mitjançant una tapadora. Quant a l'ornamentació, a més del gallonat i els títols característics, la documentació coetània al·ludeix sovint a l'aplicació de botons sobredaurats i d'altres materials com el cristall i el coral que contrastaven amb el brunyiment de la resta del conjunt⁶³.

Obra menuda

El qualificatiu de *menuda* resulta prou significatiu del tipus d'objectes que s'inclouen dins d'aquesta classificació, és a dir, els que tenien una mida menor entre la producció dels argenters. Cal tenir present, tanmateix, que l'adjectivació no tenia una intenció pejorativa, ans al contrari, puix el treball i l'esforç del mestre argenter durant la seva execució igualava, i fins i tot superava, el realitzat en altres obres que per la seva major grandària eren més fàcilment manipulables i, per tant, no requerien tanta delicadesa i precisió.

Dels múltiples elements que hi formaven part, cal diferenciar entre els que s'utilitzaven per a l'adreç personal, com les corretges, les dagues, els paternòsters i els anells, i els que complementaven la decoració i la riquesa de les cases particulars, compost per un variat ventall d'accessoris que inclou des de les branques d'argent fins als tancadors i senyaladors de llibres.

⁶² Llibre de Miquel Bofill, f.30v.

⁶³ És el cas d'un saler d'argent amb una branca de coral gran i tres petites, amb una peça de cristall d'un pes de 3 marcs i 3 unces i un preu de 27 lliures i 10 sous; un saler d'argent amb una branca de coral de 3 marcs i 1 unça d'argent, i un preu de 25 lliures (AHPB, Antoni Vilanova: *Manualis comendarum*, 22 de juny 1439 - 4 de novembre 1469, f. 24v i 36v-37r), respectivament; un saler rodó de dues peces amb peus i títols daurats (AHCB, Notarial, l-9: *Inventari dels béns de Galceran de Sentmenat, cavaller, donzell*, 7 de setembre de 1450, f. 12v-13r); un saler de dues peces amb sis botons, tres a cada peça (AHPB, Bernat Bastat: *Secundum manuale vendicionum*, 10 de juny 1450- 25 d'agost 1452, f. 26v-27r); i un saler d'argent de dues peces amb sis botons i un pes de 10 unces (AHCB, Consellers, Inventaris, C-XI-1: *Inventari dels béns de Galceran Sunyer, mercader, ciutadà de Barcelona*, 16 de gener de 1454, f. 246r-246v).

D'altra banda, el llibre de Miquel Bofill ens aporta notícies sobre una sèrie d'objectes que tot i que no constituïen el gruix de la producció habitual del seu obrador ens donen a conèixer altres tipologies que, tal com indiquen els inventaris, tenien un consum força estés entre la societat baixmedieval. És el cas dels collars, les cadenes, els fermalls de capell, els penjolls amb creus, la figura de l'*Agnus Dei*, les manilles i, amb menor freqüència, les justines o medalles i les arracades.

Corretges

El fet que la major part de les referències del llibre de Miquel Bofill a l'*obra menuda* siguin en relació amb les corretges indica la transcendència econòmica que aquesta tipologia arribà a tenir dins la producció dels obradors d'argenteria de mitjan segle XV. En efecte, la corretja era un dels elements imprescindibles de la vestimenta baixmedieval, motiu pel qual tota la població, masculina i femenina, fos quina fos la seva condició social, requeria un o diversos exemplars al llarg de la seva vida⁶⁴. Les possibilitats eren múltiples, segons la capacitat adquisitiva del comprador, des d'exemplars d'un pes de menys d'una unça fins als més rics de quasi un marc.

La corretja s'elaborava a partir d'un pegat de cuir o de seda sobre el que es clavaven els elements metàl·lics, anomenats platons, que en configuraven l'estructura. Aquests estaven constituïts per un conjunt de plaques independents que, realitzades habitualment amb formes arrodonides, es treballaven mitjançant el cisellat i el repussat de dibuixos geomètrics, així com, en els exemplars més rics, d'esmalts de colors, especialment de blau. Les diferents plaques es col·locaven en nombre proporcional a l'ostentació decorativa que es volia aconseguir i segons la llargada requerida, bé amb el contorn de la cintura, bé amb el del tòrax quan continuaven per sota del braç a fi d'enriquir els vestits. Així, els models femenins eren més estrets i llargs, ja que la corretja havia de penjar pel mig de la faldilla com un afegit decoratiu. En aquests casos, a causa de les dimensions i el pes, era acostumat col·locar-hi uns pujants que facilitaven l'acció d'ajustar-les amb la sivella⁶⁵.

Els platons s'unien a través de les barres, petits cilindres metàl·lics que, en forma horitzontal o vertical, segons els models, anaven configurant una cadena única o amb varis extrems, anomenats caps. Les barres donaven flexibilitat al conjunt a fi que la corretja s'adaptés al tors de manera natural i els caps unificaven els elements decoratius car es rivetajaven amb el mateix motiu ornamental dels platons.

---

⁶⁴ En aquest sentit, cal tenir present el costum que hi havia de regalar una o diverses corretges en el moment de formalitzar els acords matrimonials. Sobre aquesta qüestió, vegeu el nostre article: «El proveïment...», p. 111-112.

⁶⁵ Alguns exemplars d'aquestes característiques es troben a: AHPB, Bernat Bastat: *Secundum manuale vendicionum*, 10 de juny 1450 - 25 d'agost 1452, f.9r i 19v-20r; AHCB, Notarial, I-8: *Inventari i encant dels béns de Joan Buçot, ciutadà de Barcelona*, 2 de juliol de 1443, f.2v; AHCB, Notarial, I-9: *Inventari dels béns d'Eloi Vidal, apotecari, ciutadà de Barcelona*, 27 de gener de 1451, f.6v.; AHCB, Consellers, C-XI-1: *Inventari dels béns de Gaspar Vidal, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona*, 11 d'agost de 1455, f. 199v-204r.

Finalment, la peça acabava amb una o varies sivelles, d'acord amb el nombre d'extrems, les quals habitualment es sobredauraven. En efecte, tot i que trobem referències a corretges «blanques», és a dir, únicament brunyides, pràcticament tots els exemplars esmenten el sobredaurament d'algun o tots els elements. En aquest sentit, cal destacar el fet que, a l'igual que en els objectes de la vaixela, era freqüent encomanar als argenters només la reparació del sobredaurament que, a causa de l'ús continuat, s'havia descolorit.

La vàlua de la corretja, tanmateix, també estava condicionada pel pegat que, segons la qualitat del teixit, bé fos només d'un color, bé amb brocats i lleonats, modificava considerablement el cost final de les peces, des dels sis sous fins a les quatre lliures, respectivament. Així, els argenters incorporaven el teixit a la decoració dels plats, buscant, en tots els casos, el contrast cromàtic característic de les obres d'argenteria d'aquest període amb pegats de seda vermella, verda o lleonada que ressaltaven el característic sobredaurament. Aquest és el motiu pel qual la seda anà substituint al cuir, car era més flexible i permetia una major gamma de colors.

Dagues i ganivets

Quant a les dagues i als ganivets, la seva presència a la documentació no és tan prolífica com les altres tipologies. A més, resulta difícil diferenciar els exemplars que formaven part de la vaixela, més petits, i els que es duïen penjant de les corretges.

Les corretges, a més d'acomplir una clara finalitat ornamental s'utilitzaven com a suport de dagues, espases i bosses d'una gran riquesa decorativa. En aquest sentit, cal apuntar la hipòtesi que els argenters realitzessin de forma conjunta l'ornamentació de les corretges i dels guarniments dels ganivets i altres objectes punxants, com les guaspes, de manera seriada. Així, el fet que Miquel Bofill descrigui conjuntament la realització d'una corretja, un guarniment de ganivets i una gaspa per al notari Gabriel Bofill podria aduir a la relació dels tres objectes⁶⁶.

Grans i paternòsters

Els grans, d'or o d'altres materials, que sovint apareixen en la documentació d'aquest període al·ludeixen a petites boletes que, venudes per unitats, s'enfilaven consecutivament fins a configurar els paternòsters o penitències. Els inventaris esmenten la presència de caixetes i bosses que contenien una gran quantitat de grans allargassats —«lletia»— o arrodonits —«cigró»⁶⁷— no únicament d'or sinó

⁶⁶ Llibre de Miquel Bofill, f. 76v-77r.

⁶⁷ És el cas, per exemple, d'una capseta petita, morisca en la que hi havia 13 grans de paternòsters gallonats d'argent daurat i un rastre de paternòsters amb 81 grans d'argent daurat; i una capseta petita en la que hi havia 4 rastres de paternòsters de vidre, un blau, un blanc, un d'or i un morat, AHCB, Consellers, Inventaris, C-XI-1: *Inventari dels béns de Guillem Stap, mercader, ciutadà de Barcelona*, 24 d'abril de 1454, f. 59r-59v; *Inventari dels béns de Llorenç Marina, mercader, ciutadà de Barcelona*, 4 de juliol de 1459, f.346r-346v, respectivament.

també d'altres materials com argent daurat, vidres de colors, coral, ambre i perles que s'unien segons el nombre de comptes corresponent a les oracions imposades pel confessor per tal d'eximir les culpes, d'on prové la seva denominació⁶⁸. El fet que fossin unes peces força petites havia de dificultar la seva confecció, aspecte que també encaria el seu preu, que es fixava a raó d'1 lliura i 7 sous l'unça de grans gallonats i de 4 diners la peça els d'argent daurat. Tot i així, la seva demanda havia de ser molt elevada a jutjar pel gran nombre d'exemplars que recull la documentació, igualment destacable en el llibre de Miquel Bofill. Per exemple, l'argenter va vendre 21 grans gallonats i daurats a l'especier Bartomeu Maçot, 80 grans d'or a un apuntador de draps anomenat Marc i 39 parells de grans daurats al mercader Gabriel Mora⁶⁹.

Anells

L'altre grup important d'objectes realitzats habitualment en or eren els anells, denominació genèrica que s'utilitza encara avui per descriure un cercle d'or que porta habitualment l'engast d'una o varies pedres precioses a la part central i que es llueix als dits.

La major part dels exemplars descrits a la documentació fan referència a la característica circumferència on hi anaven engastades una o diverses pedres precioses, essent les més habituals les turqueses, els robins i els granats. Tot i això, també apareixen altres dues tipologies igualment molt esteses: els segells i les verges.

Els segells consistien en un cercle massís, més gruixut que els anells convencionals, en el centre del qual es reservava un espai quadrat o circular per a gravar-hi la divisa desitjada. Així, era acostumat de disposar d'un segell amb l'escut familiar o bé un distintiu que identifiqués el comitent, com ara un arbre amb un títol, un calze o unes ferradures obrades, que s'utilitzava per a lacrar la correspondència o simplement per signar els documents.

Les verges o vergues, per contra, estaven realitzades igualment a partir d'un cercle d'or, però en aquest cas molt prim i senzill –d'aquí la seva denominació–, el qual es deixava completament llis o bé es treballava a partir de múltiples possibilitats: doble cercle, envoltat de perles, el cisellat de lletres, l'engast de pedres precioses de poc valor i, fins i tot, filigranes o esmalts de colors.

La gran quantitat d'anells que enumeren els inventaris⁷⁰ s'explica a través de la iconografia coetània, on observem el costum de dur més d'un exemplar a cadascun dels dits de la mà –especialment a l'anular i al petit–, de manera que els diversos

---

⁶⁸ PATRONI GRIFFI, F.: *Banchieri e gioielli alla corte Aragonese di Napoli*, Nàpols, 1992, p. 25.

⁶⁹ Llibre de Miquel Bofill, f. 10v, f. 111v i f. 114v, respectivament.

⁷⁰ En aquest sentit, destaquem l'inventari dels béns de Joan Buçot, ciutadà de Barcelona, com a representatiu d'aquesta constant i on trobem: un segell d'or dels anomenats de pols, fet amb les armes de Buçot. Una verge molt prima d'or, tota rodona. Un anell d'or prim amb engast de

cercles es distribuïen al llarg de la falange sense arribar del tot a la part inferior⁷¹.

No es pot obviar, tanmateix, la rellevada dels anells com un dels regals imprescindibles per poder formalitzar les esposalles. Així, s'acostumava d'obsequiar a la promesa amb un lot d'anells cadascun d'ells amb l'engast d'una gemma diferent o bé corresponents a diverses tipologies. El llibre de Miquel Bofill també es fa ressò d'aquesta pràctica en enregistrar la compra realitzada per Antoni Boquí, sabater de Girona, de tres anells, un amb engast de robí, un de turquesa i un de vermella, per al seu cosí germà Boquí, blanquer, que havia d'esposar-se⁷². I Joan Bofill, escriptor, fill del notari Guillem Bofill, adquirí un anell amb engast de robí i un segell igualment per a la seva esposada⁷³.

Branques d'argent

El gust de les capes socials més elevades pel luxe ornamental es plasmà també en la decoració dels domicilis particulars, on hi trobem una sèrie d'objectes en els quals la funcionalitat pràctica tenia solament un paper secundari. En aquest sentit, cal destacar les branques d'argent i de coral que s'empraven per a penjar-hi paternòsters de materials variats. En efecte, els inventaris al·ludeixen a branques destinades únicament a mostrar enfilalls de coral, ambre i perles, que, juntament amb altres petits objectes d'argent com cascavells i xiulets, responien al refinament i la riquesa del seu posseïdor. No obstant, eren encàrrecs poc usuals, propis únicament dels costums de l'alta burgesia, i dels quals solament hi apareix un exemple en el volum de Miquel Bofill. En aquest, el mercader Guillem Ramon de Santa Maria abonà a l'argenter l'import de dos cascavells i un xiulet realitzats per a guarnir una branca d'argent daurat⁷⁴.

Tancadors i senyaladors de llibres

Un altre dels elements característics d'aquesta profusió decorativa eren els tancadors d'argent i els giradors o senyaladors de llibres, els quals, des del segle XIV,

---

maragda, còdol, llarguet. Un altre anell d'or prim amb un engast de balaix. Una verge d'or obrada i llavorada amb perles a l'entorn, amb una caixeta amb la seva coberta corredissa per a tenir relíquies. Una verge d'or plana, esmaltada de blau. Un altre anell d'or prim amb un engast d'un balaix petit, pla, fet a vuit caires. Un altre anell d'or prim amb un engast de balaix còdol. Un altre anell d'or prim amb dos senyals i un engast de balaix còdol. Un altre anell d'or prim amb una perla. Un altre anell d'or amb engast de balaix quadrat. Una verge d'or amb diverses pedres vermelles de poc valor. I dos aneliets molt prims, d'or, AHCB, Notarial, 1-8: *Inventari dels béns de Joan Buçot, ciutadà de Barcelona*, 6 de maig de 1443, f. 3r.

⁷¹ Com, per exemple, la dama donant del *Triptic de St. Jordi* (1443-1446), o els bisbes oficiants d'un compartiment del *Retaule del convent de St. Agustí de Barcelona* (1463-1486), ambdós pintats per Jaume Huguet, conservats l'un en el *Kaiser Friedrich Museum* de Berlín i l'altre en el Museu Nacional d'Art de Catalunya.

⁷² Llibre de Miquel Bofill, f. 111v.

⁷³ *Ibid.*, f. 76v.

⁷⁴ *Ibid.*, f. 121v.

eren encomanats als mestres argenters⁷⁵. En efecte, els argenters arrodonien el treball dels copistes i dels llibreters amb quatre cantoneres metàl·liques i un o varis tancadors d'argent, els quals servien com a protecció dels extrems i embellien l'enquadernació dels volums. En aquest sentit, l'ornamentació era directament proporcional a la vàlua dels llibres, especialment remarcable en aquells que estaven il·luminats, els quals complementaven la riquesa del conjunt a través de giradors de seda dels quals penjaven perles o gemmes de poca vàlua per a separar les pàgines⁷⁶. Entre els exemples proporcionats pel llibre de Miquel Bofill apareix el daurat d'un guarniment de llibre i l'elaboració d'un girador amb un unicorn penjant per al prevere Pijoan Viden⁷⁷. Un guarniment de llibre compost per divuit bolles, quatre tancadors i una guaspa d'argent per al mercader Joan Sanxis⁷⁸. I dos tancadors d'argent daurat per a un llibre d'hores del ciutadà Lluís Setantí⁷⁹.

CONCLUSIONS

Les dades proporcionades pel llibre de Miquel Bofill concreten les característiques de la demanda dels argenters barcelonins a mitjan segle XV. Certament, tot i que no es pot parlar d'una especialització comercial, la clientela definia el perfil productiu dels diferents mestres argenters, els quals tenien en els encàrrecs de la burgesia urbana la seva principal font d'ingressos.

Encara que no s'han conservat la major part dels objectes d'or i argent consumits per aquest ampli sector de la societat baixmedieval, sembla obvi que els obradors barcelonins es dedicaven majoritàriament a la realització dels objectes classificats com a propis de l'orfebreria civil. Així, les tipologies que es relacionen en el volum de Miquel Bofill responen a les necessitats de cadascun dels grups socials que nodrien l'activitat dels nombrosos obradors existents a la Barcelona del moment.

D'una banda, hi destacava la clientela constituïda pels mercaders i els menestrals benestants que, emulant el luxe de les corts europees, sol·licitaven les joies i els objectes d'or i argent com a símbol de la seva riquesa i èxit econòmics. Aquests

---

⁷⁵ HERNANDO i DELGADO, J.: «Escrivans, il·luminadors, lligadors, argenters i el llibre a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notariais», in *Miscel·lània de Textos Medievals*, 7, 1994, p. 194 [189-258], documents números 12, 13, 23, 38 i 74. Sobre aquesta qüestió, vegeu del mateix autor: *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*, 2 vol., Barcelona, 1995, vol. I, p. 21.

⁷⁶ Com exemple de les característiques d'aquests volums recollim la descripció inclosa en el contracte de compra-venda establert entre Joan Dalmau, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, i Joan de Mayans, mercader, ciutadà de Barcelona, d'un breviarí valorat en 22 lliures, 6 sous i 11 diners. El llibre estava escrit en pergami, de forma petita, amb cobertes de color vermell i gafets d'argent daurat obrats amb parxes verds i flocadura morada i amb les vores dels fulls daurades, entre les que s'hi troben 11 giradors de seda de diversos colors i en el cap de cadascun d'ells una perla petita, AHPB, Bernat Bastat: *Secundum manuale vendicionum*, 10 de juny 1450 - 25 d'agost 1452, f. 30v.

⁷⁷ Llibre de Miquel Bofill, f. 20v.

⁷⁸ *Ibid.*, f. 23v.

⁷⁹ *Ibid.*, f. 30v.

personatges, especialment els mercaders, eren els que adquirien lots sencers d'objectes seriatos, concretament els que configuraven la vaixella d'argent, d'una gran profusió decorativa.

Per una altra, hi trobem la petita menestralia, un grup social amb menor capacitat econòmica, que adquiria les peces associades als costums religiosos o socials, com els paternòsters i els regals de les esposalles, a part de les corretges, completament característic de la indumentària de l'època. Aquests menestrals modestos compraven els objectes per unitats soltes, en funció de les necessitats concretes i d'acord amb un poder adquisitiu força limitat, aspecte que es confirma en els seus inventaris, on habitualment només s'esmenten una tassa, una copa, dues culles i una o dues corretges d'argent. Carnissers, paraires, sastres, formenters, matalassers i assaonadors són només uns quants dels múltiples oficis que apareixen en el volum de Miquel Bofill individualment i sense continuïtat, tot i que, globalment, eren la clientela assídua del seu obrador, car hi mantenien una demanda constant de la seva producció.

Pel que fa als termes de les comandes realitzades per ambdós grups també eren força diferents. Habitualment, els encàrrecs procedents de l'alta burgesia s'establien mitjançant un acord previ, on es concretaven les característiques i la raó a partir de la qual s'havien de taxar les peces. Aquests pactes es formalitzaven bé verbalment, bé mitjançant la signatura d'un contracte notarial, essent aquesta darrera fórmula la més estesa, ja que calia deixar constància legal de les quantitats pactades. A més, el fet que es lliurés una part de l'argent amb què havia de realitzar-se la peça exigia el reconeixement d'ambdues parts que, en el cas d'un contenciós, corroborava la veracitat de les dades.

Per contra, la major part de les peces comprades pels grups socials més modestos es feien mitjançant un acord directe, ja que aquestes formaven part de les existències exhibides a la botiga de l'argenter, sense necessitat d'un encàrrec anterior. En aquest sentit, cal indicar que també es facilitaven les condicions de pagament, bé fraccionant les quantitats en diversos terminis, bé mitjançant el troc d'altres béns de consum i, fins i tot, de la pròpia força de treball.

No es pot obviar, tanmateix, que Barcelona era a mitjan segle XV un centre comercial de primera magnitud, motiu pel qual els mercaders i els menestrals, no únicament de la Ciutat Comtal, sinó també d'altres centres del Principat, hi acudien a l'hora de realitzar les seves transaccions i també per adquirir els seus béns de consum. El volum de Miquel Bofill fa referència a personatges procedents de Perpinyà, Elna, Vilafranca de Conflent, Puigcerdà, Vic, Manresa, Solsona, Saragossa, Hostalric, Palamós, Blanes i Sant Feliu de Guíxols. Però també hi figuren estrangers, especialment mercaders italians, com el pisà Federico Galleti o els florentins Filippo Perozzi i Bernardo Ciampelli, que indiquen la confluència d'una població que trobava en l'oferta comercial de la capital del Principat la seva estabilitat econòmica.

La botiga de Miquel Bofill no havia de diferir excessivament de l'obrador de Sant Eloi que mostra Petrus Christus en una pintura realitzada el 1449 i conservada en el Metropolitan Museum de Nova York. En ella s'hi representa un matrimoni de burgesos vestits amb rics atuells a l'interior de la botiga, on el sant argenter estava pesant en unes balances, tal com era acostumat, el material lliurat pels clients. Sobre el taulell, un pegat de seda per a fer una corretja, la balança sostinguda pel sant, la caixa per guardar els pesals i diverses monedes d'or. Darrera el mestre, una prestatgeria-aparador amb una mostra de les diverses peces produïdes a l'obrador: una copa coberta i gallonada d'argent blanc i sobredaurat a les vores, dues setres realitzades amb els mateixos materials, una bossa de seda amb incrustacions de perles i pedres precioses, un enfilall amb grans de coral i vidres de colors, tres fermalls de capell, dues arracades, una copa, dues pedres de toc, una branca de coral, un recipient de vidre amb tapadora i decoracions d'argent daurat i gallonat, una caixa amb tres didals de roba amb diversos anells engastats de diferents pedres precioses, una bossa de vellut negre amb robins, perles i altres gemmes i, finalment, una altra bossa de vellut negre amb nombrosos grans d'argent daurat. L'acurada descripció d'aquesta pintura, doncs, coincideix plenament amb la tipologia que es desprèn del llibre de Miquel Bofill i confirma el fet que els argenters havien de disposar d'una variada mostra d'objectes ja elaborats, destinats bàsicament al consum de les capes socials mitjanes.

La importància del volum de Miquel Bofill, en resum, es troba precisament en la possibilitat de reconstruir l'activitat d'un obrador d'argenteria des d'un punt de vista intern i totalment inaccessible des d'altres tipus de fonts. Així, els diferents assentaments comptables són com pinzellades soltes que, progressivament, van definint les característiques de la producció d'un argenter barceloní a mitjan segle XV.

I. de la Fuente i Castelló

RESUMEN

El estudio de la producción de los plateros medievales, especialmente de los objetos preciosos clasificados tradicionalmente como propios del ámbito civil, debe llevarse a cabo únicamente a partir de las descripciones y las noticias recogidas en la documentación coetánea, ya que son muy pocas las piezas que han llegado intactas hasta nuestros días. La finalidad primordial del presente artículo es dar a conocer las características técnicas y tipológicas de los objetos elaborados por un platero barcelonés, Miquel Bofill, a partir de los datos proporcionados por el libro de cuentas que recoge los diez últimos años de su actividad comercial, desde 1450 hasta 1460. La información de los sucesivos apuntes contables aporta los detalles necesarios para reconstruir la producción de un taller de platería bajomedieval desde un punto de vista interno y fuera de los parámetros de otro tipo de fuentes. Así, hemos podido analizar desde los utensilios y los pasos seguidos en la elaboración de los objetos preciosos, hasta las características formales de dichas piezas, aspecto que nos ha permitido esbozar una primera clasificación tipológica de la platería civil realizada en la Barcelona de mediados del siglo XV.

ABSTRACT

The study of the work of medieval silversmiths, especially of the precious objects classified traditionally as civil ornaments, has to be carried out by analysing the descriptions collected from contemporary documents, as only a few pieces have survived to this day. The aim of this article is to describe the technical characteristics and types of jewels produced by a silversmith from Barcelona, Miquel Bofill, through the details provided by his accounting records for the last ten years of his commercial activity, from 1450 to 1460. The information allows us to reconstruct the production of a medieval silversmith. We analyse the medieval silversmith's hand tools, methods for preparing valuable metals and stones and, also, the appearance of these jewels. Thus we are able to produce an initial classification of civil jewellery produced in Barcelona in the middle of the XV century.